

TÓTH KITTI

## MODELLEK AZ ÓVODÁSKORÚ GYERMEK ÉLETÉBEN

Tanulmányom célja a szülői és pedagógusi szerepek hatásainak vizsgálata az óvodáskorú gyermekek fejlődésére. Írásomban bemutatom az ideális modell személyiségjegyeit és jellemzőit, továbbá megvizsgálom a különböző nevelési stílusokat.

### A GYERMEKNEVELÉS

A gyermeknevelés alappillérei az ókori görögök szerint a tanítás és a nevelés. A tanítás görög felfogás szerint szóbeli tanítással történt, míg a nevelésben a hangsúly a tetteken volt. A modern nyugati világban hajlamosak a szóbeli intelmeknek tulajdonítani nagyobb figyelmet, kiindulási pontjuk, hogy amennyiben a gyermek megérti a miérteket, pozitívabban fog reagálni a fegyelmezésére (Chapman, 2007).

Ideális esetben a felnőttek képesek egyensúlyt teremteni tanítás és nevelés között, a két tevékenységet egymást kiegészítő eszköznek tekintik. Ehhez azonban fel kell ismerniük saját nevelési módszereiket, illetve megfogalmazni annak előnyeit és hátrányait. Így találhatják meg a középutat, mely kedvez felnőttek és gyermekek egyaránt, ezáltal válva valószínűbbé, hogy a gyermek érzelmileg egészséges és kiegyensúlyozott felnőtté válik majd, illetve kielégítő és sikeres kapcsolatot alakítanak ki (Bettelheim, 1987; Chapman, 2007).

### A KÜLÖNBÖZŐ NEVELÉSI STÍLUSOK HATÁSA

Kurt Lewin szociálpszichológus az 1930-as években azt vizsgálta, a különböző vezetési stílusok hogyan befolyásolják a dolgozók eredményességét és hangulatát (Kajtár et col., 2018). Ezen kísérleteket Mérei Ferenc és munkatársai óvodásokkal végezték el, melyből *Módszerek* címmel film készült. A filmben szereplő óvónő több mint egy hónapon át alkalmazta az eltérő nevelési stílusokat párhuzamosan, különböző óvodás csoportokban. A következőkben ez alapján jellemezzük az egyes nevelési stílusokat:

1. A **ráhagyó, laissez faire** típusú vezető nagy szabadságot adott a csoport tagjainak, keretek megszabása nélkül. A csoportmunkában nem próbált részt venni. A szervezethez, ezáltal pedig a teljesítmény is alacsony volt. A gyermekek játszottak a feladatvégzés helyett, azonban nem mindenki érezte jól magát, ugyanis a kontroll hiánya agresszióhoz vezetett.

2. A **demokrata** vezető teret adott az együttműködésnek és kreativitásnak. A légkör lelkesítő és támogató volt. A vezető bátorítás és dicséret közben objektív és reális maradt. A csoport teljes értékű tagja akart lenni anélkül, hogy túl sok feladatot vállalt volna át tőlük. Színvonalasan történt a feladatvégzés, miközben a gyermekek is jól érezték magukat.

3. A **tekintélyelvű, autokrata** stílusnál minden helyzetben egyedül döntött a vezető. Megnyilvánulásában szubjektív, ugyanakkor a személyisége barátságatlan volt. A teljesítmény magas volt, viszont feszültség uralkodott a csoportban, hiányzott a belső motiváció. A tagok agresszivitása nőtt, melyet a vezető jelenlétében elfojtottak. A munka befejeztével gyakran tönkretették, amit elkészítettek. A gyermekek nem voltak önállóak, a kreativitás hiányzott (Kajtár et col., 2018; Koltói, 2013).

### AZ ANYASZEREP FONTOSSÁGA

A nő szereppel együtt az egyénnel születik az anyaszerep, melynek kialakulását a hormonok és a környezet egyaránt befolyásolja. Freud szerint a gyermek iránti vágy már 18 hónaposan elkezdődik a babázással, ugyanis a kislányokban adott a gondoskodásra való hajlam. Az anyaszerep a nővé érés utolsó fázisa, azonban ez a szerep végig benne él a nőben, anyává tehát fokozatosan válik, a szerep pedig a gyermekekkel együtt fejlődik folyamatosan (Vida, 2014). Az anya életkora és motiváltsága befolyásolja a terhesség lefolyását, valamint a gyerekekkel való későbbi kapcsolatot, míg előélete a születendő magzat állapotára hat ki (Vajda, 1999).

A csecsemő veleszületett készítése, hogy kötődik az anyához, hiszen mély és bensőséges kapcsolat kialakítására törekszik egy olyan személlyel, aki a biztonságot jelentheti számára. Az anya ezen szerepét idővel átveszik a barátok, amit a párkapcsolat iránti vágy követ. A kapcsolatteremtés első élményei csecsemőkortól végigkísérik az életét. Sok más mellett ez azt is befolyásolja, milyen szülővé válik majd, ezért fontos a kötődési sebek feloldása.

A kötődéskutatásban az anya és gyermeke közötti kapcsolatot négy szempont szerint értékelték, melynek bemutatása során az ideális anyai képre fektetjük a hangsúlyt:

1. **Szenzitivitás:** az anya észleli gyermeke közelségkeresésre utaló jelzéseit, olvas a gyermek igényeiben.
2. **Elfogadás:** az anya képes empátiával és türelemmel fordulni gyermeke felé.
3. **Együttműködés:** az anya saját elképzeléseinek érvényesítése helyett alkalmazkodik gyermeke jelzéseihez.
4. **Érzelmi rendelkezésre állás:** az anya nyitott és válasz-kész gyermeke érzelmeire (Lukács, 2020).

## AZ APA SZEREPE A NEVELÉSBEN

Az apa-gyermek kapcsolat kihat a nemi identitás alakulására. Az elismerő szavak és a szeretet kifejezése a gyermek felé hozzájárul ahhoz, hogy magabiztos, kiegyensúlyozott felnőtt váljon belőle.

Az apának proaktívna kell viszonyulnia gyermekeéhez, vagyis keresnie kell a gyermek életkorának megfelelő közös tevékenységet, érdeklődéssel fordulni felé, megfelelő időn szánni rá. Rendszeresen beszélgetnie kell gyermekével, teret adva annak, hogy a gyermek megossza gondolatait, érzéseit, vágyait. Fontos, hogy önfeledten együtt játszanak, amely során a játék öröme kerül előtérbe, a képzelet és fantázia pedig szabadon szárnyalhat. A szerető apa szem előtt tartja gyermeke érdekeit játék közben is, nem erőlteti rá a saját akarát, sokkal inkább segít megtalálni a gyermek saját érdeklődését. Mindemellett az apa törekszik átadni a személyes értékrendjét – ilyen lehet az őszinteség, a szorgalom vagy a kedvesség (Chapman, 2007).

A szakirodalomról elmondható, hogy az anya szerepét illetően inkább a korai anya-gyermek kapcsolatot vizsgálják széles körben, míg az apa esetében általánosságban írják a szakemberek a szerep fontosságáról és az ideális apa jegyeiről.

## A SZÜLŐI SZEREPEKRŐL SZÓLÓ KÉRDŐÍV KIÉRTÉKELÉSE

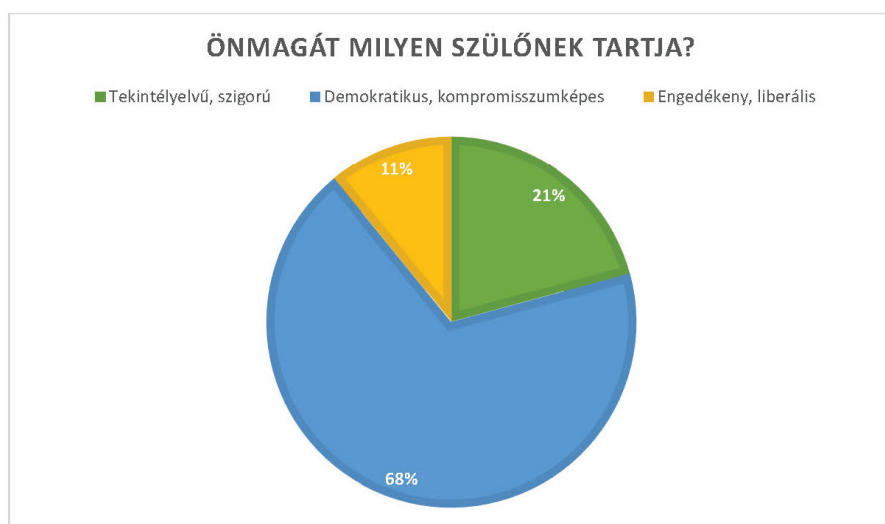
A tanulmányban összefoglalt kutatás célja a szülői szerepek, nevelési stílusok, szülői problémamegoldás témakörének vizsgálata. A kutatásban anonim és önkéntes módon olyan 101 szülő vett részt, akiknek gyermeke már betöltötte első életévét, azonban nem múlt el még tízéves. Hipotézisek:

**1. hipotézis:** A kérdőívet kitöltő szülők több mint fele demokratikus nevelési stílusú szülőnek tartja magát.

**2. hipotézis:** Az első hipotézis ellenére a szülők a felmerülő konfliktusok kezelésére gyakran alkalmazzák a kiabálás és testi fenytetés módszereit.

A kérdőívben összesen 13 kérdést szerepelt, mely kérdések kiértékelését most tömörítve vázolom. A válaszadó szülők jelentős része teljes családban neveli gyermekét, figyelve arra, hogy megértéssel forduljon felé egy-egy nehéz helyzetben. A közös nevelést folytató szülők elvei többnyire megegyeznek, felmerülő nézeteltéréseiket leginkább négy szemközt oldják meg.

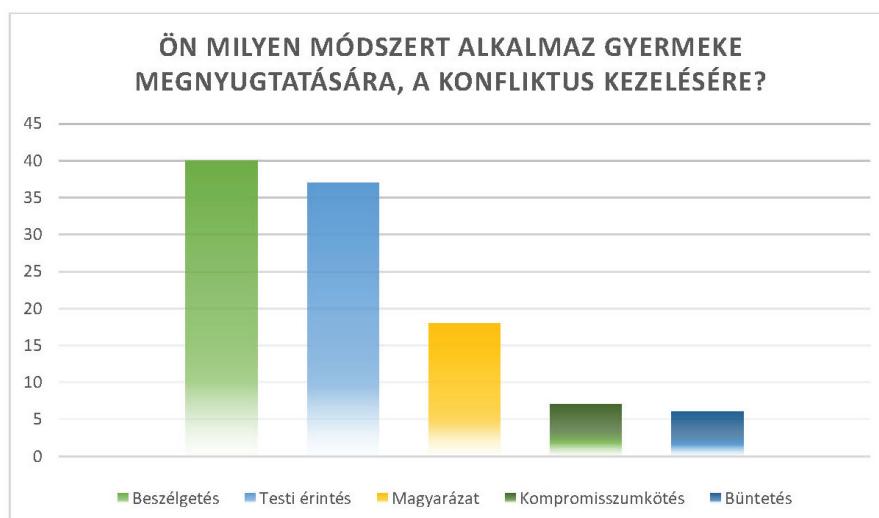
Megkérdeztem a szülőktől azt is, önmagukat milyen szülőnek tartják. Az eredmény:



1. grafikon

A kérdés kiértékeléséhez Kurt Lewin vezetési alaptípusai szolgálták kiindulópontul, amely az **1. hipotézis igazolásához vezetett nyert:** a kérdőívet kitöltő szülők több mint fele demokratikus nevelési stílusú szülőnek tartja magát. 69-en jelölték a demokratikus választ, míg a tekintélyelvűt 21-en, az engedékenyt pedig 11-en választották.

A szülők többsége továbbá arról számolt be, hogy bár gyermeküknek vannak nehéz napjai, nem jellemző rájuk a szófogatatlanság. Ha mégis előfordul, ilyenkor hisztiznek, dacolnak, feleselnek, figyelmen kívül hagyják környezetüket és sírnak.



2. grafikon

Ezen kérdés kiértékelésével a **2. hipotézis nem nyert igazolást**. Néhány esetben ugyan alkalmazzák a szülők a konfliktusok kezelésére a kiabálás és büntetés módszereit, testi fenytést nem említettek ezen nyitott kérdésnél, sőt, megoldási stratégiaként magasan dominált a beszélgetés, ölelés és simogatás.

Elmondható továbbá, hogy a szülők átlagosan napi 2-3 órát tudnak naponta a gyermekükkel aktívan eltölteni. Ez idő alatt leggyakrabban társasjátékoznak, valamilyen kreatív tevékenységet végeznek, sportolnak, sétálnak, mesét néznek/olvasnak vagy beszélgetnek.

## AZ ÓVODAPEDAGÓGUS SZEREPE

Napjainkban nehéz megfogalmazni az ideális pedagógus jellemzőit, ugyanis a jelenlévő alternatív nevelési irányzatok egyszerre vannak jelen, és más-más pedagógusképet rajzolnak meg. A szakirodalomban megtalálható kutatások közös tartalmi elemei által elmondható, hogy manapság egyre dominánsabbá válik a pedagógusok szolgáltató szerepe: már nemcsak az óvodáskorú gyermekek nevelését és felügyelését végzik, hanem számos más funkciót is be kell tölteniük. Az óvoda egyre inkább a családi nevelés kiegészítője lett, az intézményben folyó nevelés hiánypótló, korrekciós szervezatként funkcionál. Ebből következik, hogy az óvodapedagógus feladatköre kiterjed a személyiségformálásra, ismeretek átadására, szocializációra, zavarfelismerésre, illetve helyrehozó, szűrő–diagnosztizáló és családgondozó szerepet tölt be (Hegyi, 1996; Járai, 2015; Fehér, 2003).

## AZ ÓVODAPEDAGÓGUS SZEMÉLYISÉGJEGYEI ÉS KOMPETENCIÁI

A felsorolásra kerülő szerepkörök közös eleme, hogy az úgynevezett segítő foglalkozások közé helyezi a pedagógus munkáját. Rogers szerint ez három személyiségbeli tulajdonság meglétét feltételezi: empátia, feltétel nélküli elfogadás, kongruencia (Járai, 2015; Fehér, 2000).

Hegyi (1996) egy képességrendszerrel dolgozott ki, melyben különbséget tesz alapképességek és sajátos képességegyüttesek között. Az alapképességek hozzájárulnak többféle tevékenység hatékony végzéséhez, valamint az általános egyéni sikerességhez, míg ezzel ellentétben a sajátos képességegyüttesek különböző, speciális területeken végrehajtott tevékenységek eredményességéhez vezetnek. A kutató a pedagógiai képességeket a sajátos képességegyüttesek egyik csoportjaként írja le, melyeket további általános és speciális pedagógiai képességekre oszt fel. Az általános képességek a speciális képességek alapja, melyek hiánya akadályozza a hatékony pedagógiai munkát.

Az általános pedagógiai képességek közé tartozik a:

### a) Kommunikációs képesség

A jó pedagógus az óvodai nevelő munka során megtalálja a gyermekhez illő hangnemet és közlési stílust. Mondani-valója legyen érthető, pontos, miközben a verbális és nonverbális közlési módokat egyaránt ismerje és alkalmazza. Az óvodáskorú gyermek kimagaslóan szenzitív, így az ideális pedagógusnak saját impulzivitását kontrollálnia kell negatív érzéseinek kivetítésével együtt.

### b) Didaktikai képesség

Ez a képesség az oktatás tudását jelenti. Az óvodapedagógusnak kellő motiváció segítségével a gyermek figyelmét fel kell ébresztenie, illetve a foglalkozás során fenn is kell azt tartania. Az új ismeretek átadásában a közérthetőségre kell törekednie.

### c) Szervezőképesség

A jó szervezőképesség biztosítja az eredményes nevelői munkát az óvodában. Ehhez megfelelő időbeli és téri tájékozódással, strukturált gondolkodással, valamint áttekintőképességgel kell rendelkezni, mely segíti a csoportmunkát az egész nap folyamán. Mindez hozzájárul a napi tevékenységek megtervezéséhez, és a szülőkkel, kollégákkal való kapcsolattartás sikeres lebonyolításához (Hegyi, 1996; Jávorné, 2004).

A speciális pedagógiai képességek közé tartozik a:

### a) Helyzetfelismerési képesség

### b) Döntési képesség

Ezek segítik a pedagógust az olyan szituációk felmérésében és megoldásában, ahol rövid időn belül kell a lehető legpozitívabb kimenetelű döntést meghoznia.

### c) Alkalmazkodási képesség

### d) Tolerancia és a kivárási képessége

### e) Identifikációs képesség

### f) Empátia

A pedagógus munkája során különböző gyermekekkel találkozik, akik személyiségükben, etnikai és vallási hovatartozásukban, képességeikben, illetve külsőjükben is eltérhetnek. Az utóbb számba vett képességekkel rendelkező pedagógus hozzáállásban nem tesz különbséget a gyermekek között. Az egyéni és életkori sajátosságok figyelembevételével képes differenciált nevelést folytatni. Mások helyzetébe bele tudja képzelni magát, képes azonosulni, valamint minden gyermekben meglátja a szerethetőt.

### g) Figyelemmegosztás

Ez az egyik legnehezebben fejleszthető képesség, hiánya a pedagógiai munka során folyamatos kudarcokat eredményez. A magas gyermeklétszám és a párhuzamosan folyó tevékenységek igénylik a pedagógus figyelemmegosztását.

#### h) Játsszani tudás képessége

A játék minden kisgyermek elemi, pszichikus szükséglete, valamint az óvodai nevelés leghatékonyabb eszköze, legfőbb cselekvési formája. A játékos óvodapedagógusra humor, tolerancia, magas gyakorlati intelligencia, széleskörű érdeklődés, az aktivitás igénye és a gyermekek utáni vágyakozás jellemző (Kovácsné, 2008).

## EGY ÓVODAPEDAGÓGUS MEGFIGYELÉSE

A kutatás ezen részében szülői és igazgatói ajánlások alapján, ideális óvodapedagógusnak vélt óvó nénivel készítettem interjút, valamint az interjút megelőzőleg a kiválasztott pedagógus óvodai csoportjában megfigyelést végeztem. Ezen megfigyelés hipotézisei:

**1. hipotézis:** Az intézményben folyó nevelés során az ideális pedagógus az óvodáskorú gyermek irányába szeretetteljes magatartással fordul, melyet verbális és nonverbális kommunikációjával is kifejez.

**2. hipotézis:** Az óvodapedagógus a gyermek megnyugtatóságra nyugodt hangszínt és testi közelséget (ölelést, simogatást, ölbévételt) alkalmaz.

A kiválasztott óvodapedagógus gyermekkorától vonzódott a pálya iránt. Fő motivációja a gyermekekből fakad, szeret velük játszani, nyitott a humorra, de kellően szigorú is a fegyelem megtartása érdekében. Mára megtanulta a konfliktusokat kezelni, megbíznak benne. Fontos szerinte a szülővel való kapcsolatteremtés: az együttműködés, kommunikáció, interakció, aktivitás, együtt töltött idő. Úgy gondolja, a jó óvodapedagógus szereti a gyermekeket, az ő életkori sajátosságaihoz igazodva nyilvánul meg velük szemben. Szerinte fontos visszajelzés, ha a gyermek hozzábújik a nevelőhöz. Azt is fontosnak tartja, hogy az óvodapedagógusnak legyen áttekintése a kor gyermeki világról, viszonyuljon pozitívan a gyermekhez, és a kommunikációjában is ehhez mérten nyilvánuljon meg. Kisugárzása kellemes, kiállása határozott legyen.

A megfigyelés alapján az óvodapedagógus megjelenése alkalmazkodik az óvodai nevelés kívánalmaihoz: kényelmesen sportos az öltözet, mégis ápoltság és igényes. Beszéde érthető, hangszíne kellemes. Empatikus, segítőkész, rugalmas. A gyermek felé nyitott, kommunikációjával bizalmat és szeretetet közvetít: gyakran simogat, mosolyog, kérdez, érdeklődik. **1. hipotézisünk ezáltal igazolást nyert.** Nevelői magatartásában nyugodt és türelmes, a gyermekekre odafigyel, az adódó problémákat azonnal orvosolja. Vezetési stílusa demokratikus: enged a gyermek akaratának, szükségleteire figyel, ám a korlátokat megszabja. A megnyugtatóságra rendszeresen alkalmazza a nyugodt hangszínen történő megbeszélést és a testi közelséget, így a **2. hipotézisünk is igazolást nyert.** A csoport tagjait ismeri, szélsőséges esetekben önuralmat gyakorol, továbbá kellő tapasztalattal és problémamegoldó képességgel rendelkezik.

## ÖSSZEZÉS

A szakirodalom áttanulmányozásával rövid áttekintést kaphattunk a szülői és óvodapedagógusi szerepekről. Ebből kiindulva készült el a kutatás is: a szülői szerepről szóló kérdőív pozitív visszajelzést nyújtott a problémamegoldásról, a nevelési elvekről, az együtt töltött időről, az értékekről. Az óvodapedagógussal végzett megfigyelés és interjú alátámasztotta a szakirodalomban felsorolt képességek fontosságát. Úgy gondolom, az óvodapedagógusra egyre nagyobb feladat hárul, ezért lenne fontos az önnevelésre való hajlam, míg a szülői szerep megélése során a szeretetteljes nevelés és az egymásra való odafigyelés segíthet leginkább.

## FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- Chapman, Gary (2007): *Családi összhangzattan: A családi harmónia öt jellemzője*. Budapest, Harmat Kiadó. ISBN 978-963-9148-56-7.
- Hegyi Ildikó (1996): *Siker és kudarc a pedagógus munkájában. A pedagógiai képességek és fejlesztésük módjai*. Budapest, Okker Kiadó. ISBN 963-7315-23-3.
- Jávoriné Kolozsváry Judit (2004): *Az óvodapedagógusi szerep kihívásai*. Budapest, Trezor Kiadó, ISBN: 963-9088-96-X. [Url: https://mek.oszk.hu/08900/08978/08978.pdf](https://mek.oszk.hu/08900/08978/08978.pdf) (A letöltés ideje: 2023. június 1.)
- Járai Krisztina (2015): *Óvó nénik és óvó bácsik – ahogyan a gyerekek látják őket*. In: *Gyermeknevelés*, 3. évf., 1. sz., 18–38. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2015.1.18.38>
- Kajtár Edit et col. (2018): *Vezetési gyakorlat*. Budapest, NKE, ISBN 978-615-5870-54-5. [Url: https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/7218/Vezet%C3%A9si%20gyakorlat.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/7218/Vezet%C3%A9si%20gyakorlat.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (A letöltés ideje: 2023. április 12.)
- Koltói Lilla (2020): *Pedagógiai pszichológia jegyzet óvodapedagógusoknak*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem. [Url: http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Pedagogiai\\_pszichologia\\_jegyzet\\_vodapedagogusoknak/116\\_vezeti\\_stlus.html](http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Pedagogiai_pszichologia_jegyzet_vodapedagogusoknak/116_vezeti_stlus.html) (A letöltés ideje: 2023. április 12.)
- Kovácsné Bakosi Éva (2008): *A játsszóképeség mint a kisgyermekkel foglalkozók kulcskompetenciája*. Debrecen, Debreceni Egyetem Hajdú-böszörményi Pedagógiai Főiskolai Kar, ISBN 978-963-7292-31-6.
- Lukács Liza (2020): *Hogyan szeretsz? Kötődési sebeink gyógyítása*. Budapest, Kulcslyuk Kiadó, ISBN 978-615-5932-44-1.
- Vajda Zsuzsanna (2014): *A gyermek pszichológiai fejlődése*. Budapest, Saxum Kiadó, ISBN 978-963-248-235-4.
- Vida Ágnes (2014): *Anyapszichológia: Az anyai lélek szivárványa a fogantatástól nagymamakorig*. Budapest, Kismamablog Kiadó, ISBN 978-963-08-8921-6.